

6. Грек Б. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 75–81.
7. Здоронок Г. Хозяйственный спор или рейдерство? *Юридическая практика*. 2008. № 18–19. 29 апреля. С. 28–30.
8. Грищенко Н. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258–263.
9. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні. URL: <http://ukrainianpravo.narod.ru/index/0-3>
10. Мамонов К.А. Визначення рейдерства: теоретичні підходи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (2). С. 79–82.
11. Сааджан В.А., Волкова Д.В. Рейдерство – стратегія злиття та поглинання: особливості в Україні : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств». ОНПУ, 2017. С. 117–120.
12. Уряд посилив боротьбу з рейдерством у сфері державної реєстрації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-posiliv-borotbu-z-rejderstvom-u-sferi-derzhavnoyi-reyestraciyi>
13. Ніпіаліді О.Ю. Рейдерство як реальна загроза безпеці власника бізнесу в Україні. *Правова держава*. 2019. Вип. 34. С. 83–88.

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.33>

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ З УРАХУВАННЯМ ОБ'ЄКТИВНИХ РИЗИКІВ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Пащенко Костянтин Сергійович,
кандидат юридичних наук, суддя
(Окружний адміністративний суд
м. Києва, м. Київ, Україна)

У статті визначено стан правового регулювання обігу криптовалют в Україні. На підставі аналізу міжнародного досвіду відзначено, що на сучасному етапі нормативне регулювання обігу криптовалют спрямоване на нейтралізацію об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму. Автор розглядає моделі розроблених міжнародною практикою підходів до правового регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з криптовалютами, і формує пропозиції для українського законодавця щодо обрання підходу до такого регулювання обігу криптовалют в Україні, який нівелює ризики відмивання доходів і фінансування тероризму. Наголошено на особливості досвіду США, де підрозділи фінансової розвідки визнали діяльність ряду суб'єктів криптоекономіки діяльністю фінансової установи в розумінні Закону «Про банківську таємницю». Виділено три підходи до регулювання ризиків протидії відмивання доходів та фінансування тероризму під час розроблення нормативного регулювання операцій із криптовалютами: внесення змін безпосередньо в національний закон про протидію відмиванню доходів та фінансуванню теро-

ризму і встановлення криптобірж та інших учасників обігу криптовалюти як об'єктів регулювання; віднесення криптовалют та інших професійних учасників до вже існуючих учасників фінансового ринку, на які вже розповсюджена вимога щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму; формування самостійного законодавства для нових учасників ринку, на яких розповсюджуються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Зроблено висновок, що Україна може застосувати один із розроблених міжнародною практикою підходів до правового регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з криптовалютами, або розробити правове регулювання обігу криптовалют таким чином, щоб не покладати додаткових вимог на суб'єктів, що здійснюють діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, крім дотримання вимог законодавства щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму; або передбачити, що суб'єкти, які здійснюють діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, повинні отримувати додаткові дозволи (ліцензії) як учасники фінансового ринку.

Ключові слова: криптовалюти, відмивання доходів, фінансування тероризму, майнінг, блокчейн.

PROSPECTS FOR THE LEGAL REGULATION OF CRYPTO-CURRENCY TURNOVER TAKING INTO ACCOUNT OBJECTIVE RISKS OF LAUNDERING OF INCOME AND FINANCING OF TERRORISM IN UKRAINE

Pashchenko Kostiantyn Serhiiovych,
Candidate of Juridical Sciences, Judge
(Kyiv District Administrative Court,
Kyiv, Ukraine)

The article defines the state of legal regulation of cryptocurrency circulation in Ukraine. Based on the analysis of international experience, it is noted that, at the present stage, the regulatory regulation of cryptocurrency circulation is aimed at neutralizing the objective risks of money laundering and terrorist financing. The author examines the models of internationally developed approaches to the legal regulation of the activities of entities engaged in transactions with cryptocurrencies, and forms proposals for the Ukrainian legislator to choose an approach to such regulation of the circulation of cryptocurrencies in Ukraine, which eliminates the risks of money laundering and terrorist financing. Emphasis is placed on the peculiarities of the US experience, where financial intelligence units have recognized the activity of a number of cryptocurrency entities as a financial institution within the meaning of the Banking Secrecy Act. It has been determined that regulation of the circulation of cryptocurrencies in different countries is determined on the basis of the public purpose of the states and is aimed at eliminating the objective risks of money laundering and terrorist financing. There are three approaches to regulating the risks of counteracting money laundering and terrorist financing in developing regulatory regulation for cryptocurrency transactions: introducing amendments directly to the national law on combating money laundering and terrorist financing and establishing cryptocurrencies and other participants in the circulation of cryptocurrencies; attribution of cryptocurrencies and other professional participants to already existing financial market participants, to whom the requirement to counteract money laundering and terrorist financing has already been extended; creation of independent legislation for new market entrants, which are subject to anti-money laundering and terrorist financing requirements. It is concluded that Ukraine may apply one of the internationally developed approaches to the legal regulation of the activities of entities engaged in cryptocurrency transactions – or to develop a legal regulation of the circu-

lation of cryptocurrencies in such a way that does not impose additional requirements on the entities engaged in the activity, related to the circulation of cryptocurrencies, in addition to complying with the requirements of the law on combating money laundering and terrorist financing, or to provide that entities engaged in activities related to cryptocurrency circulation, must obtain additional permits (licenses) as financial market participants.

Key words: cryptocurrencies, money laundering, terrorist financing, mining, blockchain.

Криптовалюти, їх майнінг, купівля-продаж, інвестування в них – затребуваніші напрямі сучасного бізнесу в усьому світі. Саме у цьому напрямку найбільш ініціативним підприємцям уявляється майбутній розвиток економіки не лише в національному, але і в міжнародному масштабі. Інтернет-пошукачі фіксують сотні тисяч запитів на пошук інформації у цій галузі, починаючи з елементарних понять «криптовалюти», «біткойн», «блокчейн» і завершуючи складними схемами з майнінгу криптовалют. Отже, все більше людей у світі проявляють зацікавленість у придбанні та майнінгу криптовалют.

Криптовалюта вперше була представлена в 2009 році особою (чи, скоріш, групою осіб), яка називала себе Сатоши Накамото. За десятиріччя криптовалюти повністю увійшли в повсякденне життя, пройшовши шлях від цифрової валюти, за які можна було придбати цифрові товари й послуги (доменне ім'я, хостинг, програми та ключі ліцензійних програм тощо), до валюти, яку використовують не лише як засіб платежу на онлайн-аукціонах, в інтернет-магазинах, у багатьох міжнародних компаніях (в WordPress, Dell, Vigin Galactic, The New York Times, CNN, Reuters тощо), але й як засіб накопичення та інвестування.

Криптовалюти завойовують дедалі більший простір – у багатьох країнах Європи (Іспанії, Португалії, Швейцарії тощо) легально існують Bitcoin-банкомати (биткойномати) – банкомати, у яких можна обміняти BTC на реальні гроші [1]. У Канаді, Польщі, Ізраїлі та інших країнах відкрито посольства Bitcoin, де здійснюється навчання осіб, що бажають набути навичок та зрозуміти можливості користування криптовалютою, й надаються інші послуги (від інформування та надання базових знань до способів захисту BTC на онлайн-електронних гаманцях) [2, с. 22]. У Швейцарії функціонує швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH [1]. Необхідність правового регулювання криптовалют визнані Австралійським сенатом [2], урядом Японії [3], Сенатом США [4] тощо. У Швейцарії створено біржу криптовалют ECUREX GmbH, яка на сучасному етапі є першою у світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші [5].

Уряди багатьох країн активно розробляють і впроваджують нормативне регулювання обігу криптовалют із метою його легалізації, захисту прав контрагентів, оподаткування тощо. Навіть країни, які раніше встановлювали заборону на майнінг та обіг криптовалюти, змінили свій підхід і активно розробляють нормативну базу у цій сфері (наприклад, Китай: якщо в 2013 році Народний банк Китаю видав «Повідомлення про заходи запобігання, пов'язані з ризиками використання Bitcoin», у якому одну з основних криптовалют – Bitcoin – було визначено як «спеціальний віртуальний товар» і встановлено, що будь-які операції для банків із Bitcoin заборонені, навіть було визначено перелік китайських веб-сайтів, де продавалися Bitcoin, з якими китайські банки повинні були припинити діяльність і закрити їх рахунки [6] – то влітку 2019 в Китаї вже готова до запуску перша у світі банківська криптовалюта Центрального банку Китаю [7]).

Проте в Україні правове регулювання обігу криптовалют перебуває у «сірій» зоні. З одного боку, прямої заборони на їх обіг сучасне національне законодавство не вста-

новлює. Лист № 29-208/72899 від 08.12.2014, де Національний банк України зазначав, що «віртуальна валюта Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості» [8], визнаний таким, що втратив актуальність відповідно до листа НБУ від 22.03.2018 № 40-006/16290 [9], а на офіційному порталі Національного банку України розміщена спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні, у якій повідомляється, що Національний банк України, Національна комісія із цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, переконані, що складна правова природа криптовалют не дає змоги визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [10]. Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про національний банк України» [11] на території України забороняється випуск та обіг лише грошових сурогатів, то, відштовхуючись від загального юридичного принципу *ubi jus incertum, ibi nullum* (лат. «що не заборонено, то дозволено») та спираючись на ст. 42 Конституції України, згідно з якою «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [12], можна було б припустити, що майнінг та купівля-продаж криптовалют на території України не забороняється. Цей висновок опосередковано підтверджує й позиція Державної фіскальної служби України, в індивідуальній податковій консультації якої від 25.01.2019 № 282/К/99-99-13-01-02-14/ПК вказується, що «у зв'язку з відсутністю на сьогодні консолідованого підходу до класифікації криптовалюти та регулювання операцій з нею криптовалюта не має визначеного правового статусу в Україні» [13].

З іншого боку, в пресі постійно лунають повідомлення, що працівники Національної поліції України затримали осіб, які виготовлювали та продавали криптовалюту або вилучили обладнання для її майнінгу [14; 15]. Виникає питання, чому ж, якщо немає ніякої правової заборони на майнінг та обіг криптовалют, проводяться заходи для боротьби з її обігом? Причина цього полягає в тому, що криптовалюти нерідко використовуються для відмивання коштів та фінансування тероризму, торгівлі зброєю, забороненими наркотичними засобами та психотропними речовинами, оскільки дані про криптовалютні транзакції зберігаються у системі блокчейн, яка є децентралізованою.

В умовах правової невизначеності, в яких на сучасному етапі перебуває обіг криптовалют у нашій країні (нормативного регулювання такого обігу в Україні немає, а два законопроекти, спрямовані на врегулювання відносин у зазначеній сфері – № 7183 від 06.10.2017 «Про обіг криптовалют в Україні» [16] та № 7183-1 від 10.10.2017 «Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні» [17] – були відкриті 29.08.2019), пересічному українцю важко визначитися, чи можна використати переваги криптовалют для розвитку бізнесу, чи це негативний фактор, який не лише створить суттєві ризики в майбутньому у вигляді накладення будь-яких адміністративних чи кримінальних санкцій, але й завдасть непоправної шкоди діловій репутації і створить неможливість побудови партнерських відносин із серйозними контрагентами в майбутньому. Отже, для України особливої актуальності набуває розроблення правового врегулювання обігу криптовалют.

Важливо відмітити, що сьогодні регулювання обігу криптовалют у різних країнах визначається, виходячи з публічної мети держав, і спрямовано на нейтралізацію об'єктивних ризиків відмивання доходів і фінансування тероризму. Можна виділити три підходи до регулювання ризиків протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму у процесі розроблення нормативного регулювання операцій із криптовалютами: 1) внесення змін безпосередньо в національний закон про протидію від-

миванню доходів та фінансуванню тероризму і встановлення криптобірж та інших учасників обігу криптовалюти як об'єктів регулювання; 2) віднесення криптовалюти та інших професійних учасників до вже існуючих учасників фінансового ринку (банкам, небанківським установам тощо), на які вже розповсюджена вимога щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму; 3) формування самостійного законодавства для нових учасників ринку, на яких розповсюджуються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму.

Перший варіант зміни законодавства обрав острів Мен, який оновив своє законодавство, вносячи зміни до Закону «Про доходи про злочини» від 2008 року, згідно з якими особи, що здійснюють діяльність із криптовалютами, є суб'єктами протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, вони повинні ідентифікувати своїх клієнтів та звітувати перед органами фінансової розвідки про здійснені операції [18, с. 47]. Аналогічний проект змін законодавства висунутий сьогодні і ЄС, який вносить поправки до Директиви протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму щодо того, що особи, які здійснюють обмінні операції між віртуальними валютами і фіатними валютами, а також особи, що надають послуги зі зберігання і передачі віртуальної валюти, підпадають під вимоги законодавства щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і повинні ідентифікувати своїх клієнтів [18, с. 50].

Другий варіант розроблення нормативного регулювання операцій із криптовалютами з урахуванням ризиків протидії відмивання доходів та фінансування тероризму використовується, насамперед, у США. Вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму розповсюджено на криптобіржі та інших професійних учасників за рахунок їх віднесення до установ, що надають фінансові послуги. Підрозділи фінансової розвідки США визнали діяльність ряду суб'єктів криптоекономіки діяльністю фінансової установи в розумінні Закону «Про банківську таємницю» [19, с. 137]. На таких суб'єктів розповсюджується вимоги законодавства щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, тобто установи повинні ідентифікувати своїх клієнтів і надавати контролюючому органу інформацію. При цьому такі установи повинні отримати ліцензію установи, що надає фінансові послуги. Відповідно до чинного законодавства вимога щодо отримання ліцензії розповсюджується і на іноземні криптобіржі та інших професійних учасників фінансового ринку, якщо такі особи надають послуги резидентам США. Іноземні підприємці зобов'язані призначити в США представника, який буде звітувати перед підрозділами фінансової розвідки США про діяльність вищевказаних суб'єктів.

Доцільність розповсюдження на нових учасників чинного фінансового законодавства визнається і в ряді країн Європи. Наприклад, на діяльність криптобірж у Швейцарії розповсюджується дія Закону «Про банки» 1934 р., який вимагає отримання банківської ліцензії і щодо суб'єктів, які здійснюють операції з криптовалютами, застосовується екстериторіально. Так, для надання послуг особам у Швейцарії потрібно отримання відповідних ліцензій від регуляторів, навіть якщо біржа зареєстрована в іншій країні, проте здійснення посередницької діяльності з приймання криптовалюти за рахунок сплати товарів чи послуг і їх переведення у фіатні засоби не потребує отримання банківської ліцензії. Таким установам достатньо отримання ліцензії протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму від регулятора (таку ліцензію отримала платіжна система Payment21) [19, с. 139]. Аналогічний підхід до правового регулювання діяльності криптобірж застосовується і в Німеччині.

Третій спосіб зниження ризиків відмивання доходів та фінансування тероризму пов'язаний зі створенням самостійного законодавства для нових учасників ринку,

на які розповсюджуються вимоги протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Таким шляхом пішла Японія, яка ввела Закон «Про платіжні послуги віртуальних бірж», відповідно до якого суб'єкт, що здійснює діяльність із купівлі чи продажу криптовалюти, пов'язаних із цим посередницьких, брокерських чи агентських послуг, послуг з управління грошами користувачів чи криптовалютою, повинен отримати ліцензію на ведення діяльності, при цьому вимоги щодо отримання ліцензії розповсюджуються і на іноземні біржі, які надають послуги особам на території Японії.

Таким чином, Україна може застосувати один із розроблених міжнародною практикою підходів до правового регулювання діяльності суб'єктів, що здійснюють операції з криптовалютами, або розробити правове регулювання обігу криптовалют таким чином, щоб не покладати додаткових вимог на суб'єктів, що здійснює діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, крім дотримання вимог законодавства щодо протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, або передбачити, що суб'єкти, які здійснюють діяльність, пов'язану з обігом криптовалют, повинні отримувати додаткові дозволи (ліцензії) як учасники фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Федеральная налоговая служба Швейцарии (ESTV) обрадовала всех пользователей криптовалют в этой стране: к операциям с Bitcoin в Швейцарии не будет применяться НДС (VAT). URL : <http://bits.media/news/operatsii-s-bitcoin-v-shveytsarii-ne-budut-oblagatsya-nds/>.
2. PBOC Rule Means Bitcoin Websites in China Must Close, Expert Says – Caixin Online. URL : <http://english.caixin.com/2014-03-27/100657518.html>.
3. Япония изучает Bitcoin. URL : <http://ru.ecurrency.ec/2013/12/japan-is-interested-in-the-bitcoin/>.
4. Greenspans A. Comment about Bitcoin. URL : <http://www.businessinsider.in/Everyone-Is-Baffled-By-Alan-Greenspans-Comment-About-Bitcoin/articleshow/26873628.cms>.
5. Биткоин в Швейцарии – криптовалютный рай? URL : <http://www.coinfox.ru/faq/4071-bitkoin-v-shvejtsarii>.
6. Народный банк Китая запретил банкам операции с Bitcoin. URL : <http://www.vedomosti.ru/finance/news/19690711/cb-kitaya-zapretil-bankam-operacii-s-bitcoin#ixzz2myQN49z2>.
7. Китай готовится к выпуску собственной криптовалюты. URL : <https://interfax.com.ua/news/economic/606763.html>.
8. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. Лист Національного банку України № 29-208/72899 від 08.12.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14/card5>.
9. Про визнання такими, що втратили актуальність, окремих листів Національного банку України. Лист Національного банку України від 22.03.2018 № 40-006/16290. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18>.
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
11. Про Національний банк України. Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
12. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
13. Індивідуальна податкова консультація від 25.01.2019 №282/К/99-99-13-01-02-14/ППК. URL : <https://news.dtkt.ua/debet-kredit/portal-news/53507>.

14. В «Борисполе» задержали крупную партию устройств для майнинга криптовалюты. URL : <https://bykvu.com/ru/bukvy/84410-v-borispole-zaderzhali-krupnuyu-partiyu-ustroystv-dlya-majninga-kriptovalyuty/>.

15. Киберполиция задержала жителя Черновицкой области за майнинг криптовалют. URL : https://lb.ua/economics/2019/03/26/422976_kiberpolitsiya_zaderzhala_zhitelya.html.

16. Про обіг криптовалюти в Україні. Законопроект № 7183 від 06.10.2017. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.

17. Про стимулювання ринку криптовалют і їх похідних в Україні. Законопроект № 7183-1 від 10.10.2017. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.

18. Поппер Н. Цифровое золото. Невероятная история биткойна, или как идеалисты и бизнесмены изобретают деньги. Москва : Диалектика, 2017. 324 с.

19. Левашенко А.Д., Ермохин М.С. Современная криптоэкономика: международное правовое регулирование. *Международная торговля и торговая политика*. 2018. № 1. С. 133–142.

УДК 343.232

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.34>

ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС, НАСИЛЬСТВО ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Собко Ганна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри

кримінального права та кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено змінам у кримінальному законодавстві України, які сталися у зв'язку з прийняттям чинного Кримінального кодексу України, торкнулися й регулювання питань психічного насильства. Введенням ст. 40 КК України законодавець випередив науку, оскільки серйозного доктринального підґрунтя цього питання досі не було. Враховуючи це, у вказаній роботі вибудовуватимуться спроби дати важливі визначення психічному примусу в сенсі ст. 40 КК України, переборному і непереборному примусам, юридичній і фактичній підставам примусу, правомірній шкоді та ін. Також важливо описати місце примусу як обставини, що виключає злочинність діяння, у кримінальному праві і його правову природу.

Сьогодні відсутні будь-які фундаментальні дослідження, в яких комплексно розглядалось би питання ролі психічного примусу та насильства саме як обставини, що виключає злочинність діяння. Ч. 1 ст. 40 КК України визначає, що не є злочином дія або бездіяльність, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Ч. 2 цієї статті вказує на другий вид примусу – психічний.

У свою чергу під психічним примусом розуміється погроза застосування до особи фізичного насильства або заподіяння матеріальної або моральної шкоди (наприклад,